

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՃՅՈՒՂԵՐ (քիմիական, թեթև. սննդի)

Քիմիական արդյունաբերությունը համարվում է ժամանակակից արդյունաբերության առաջատար և արագ զարգացող ճյուղերից մեկը: Նրա հումքային բազան շատ լայն է. բացի հանքային հումքից (աղեր, ծծումբ, ֆոսֆորիտներ և այլն) և օրգանական ծագման վառելանյութերից (նավթ, գազ, ածուխ և այլն), օգտագործվում են նաև մետաղաձուլության, անտառարդյունաբերության և այլ ճյուղերի արտադրությունների թափոնները:

Քիմիական արդյունաբերությունը մեքենաշինության և էլեկտրաէներգետիկայի հետ մեկտեղ գիտատեխնիկական առաջադիմությունն ապահովող ճյուղերն են:

Քիմիական արդյունաբերությունը սինթեզում, ստեղծում է այնպիսի նյութեր (պլաստմասսաներ, պոլիմերներ, քիմիական մանրաթելեր և այլն), որոնք բնության մեջ չեն լինում: Ճյուղի բազմատեսակ արտադրանքը լայնորեն օգտագործվում է արդյունաբերության տարբեր ճյուղերում, գյուղատնտեսության մեջ, տնտեսության այլ բնագավառներում և կենցաղում: Ճյուղի առավել հայտնի արտադրատեսակներն են՝ ծծմբական թթուն, հանքային պարարտանյութերը, սինթետիկ կաուչուկը, սինթետիկ մանրաթելերը, պլաստմասսաները:

Քիմիական արդյունաբերության ձեռնարկությունները, որպես կանոն, տեղաբաշխվում են հումքի աղբյուրների, վառելիքաէներգետիկ և ջրային ռեսուրսների շրջանում: Վերջին տարիներին քիմիական գործարաններ են կառուցվում նաև գիտական կենտրոնների մոտ՝ ավելի արագ ներդնելու համար գիտության նվաճումները, կամ էլ այն ձեռնարկություններին կից, որոնց արտադրական թափոններն օգտագործվում են որպես հումք: Երբեմն գործարանները դուրս են հանվում խոշոր քաղաքների տարածքներից, եթե դրանք աղտոտում են շրջակա միջավայրը: Հատկանշական է այն, որ Ճյուղի ձեռնարկությունները տեղաբաշխված են սահմանափակ թվով երկրներում և տարածաշրջաններում: Խոշոր քիմիական համալիրներ ստեղծվել են Տեքսասում (ԱՄՆ), Ռուրում (Գերմանիա), Մերձվոլգյան շրջանում (Ռուսաստան), Դոնբասում (Ուկրաինա) և այլն:

Քիմիական արդյունաբերությունը, ինչպես և մեքենաշինությունը, առավելապես ներկայացված է զարգացած երկրներում (ԱՄՆ, Ճապոնիա, Գերմանիա և այլն): Այստեղ զարգանում են հատկապես քիմիական արդյունաբերության գիտատար և նորագույն ճյուղերը (պոլիմերների, մանրաթելի, վիտամինների արտադրություն, դեղագործություն): Ներկայումս զարգացած երկրներին բաժին է ընկնում աշխարհում թողարկվող քիմիական արտադրանքի ավելի քան 80%-ը:

Զարգացող երկրներում քիմիական արդյունաբերությունը սկսել է արագ զարգանալ վերջին շրջանում: Նավթարդյունահանող մի շարք երկրներում (Սաուդյան Արաբիա, Իրան, Ինդոնեզիա և այլն) հիմք է դրվել նավթաքիմիական արդյունաբերությանը, որի արտադրանքի մեծ մասը արտահանվում է զարգացած երկրներ: Էկոլոգիապես վնասակար՝ ջրային և օդային ավազաններն էապես աղտոտող քիմիական արտադրություններն աստիճանաբար դուրս են մղվում զարգացած երկրներից և տեղաբաշխվում են զարգացող երկրներում: Պատճառն այն է, որ զարգացած երկրներում վերջին տարիներին մեծ ուշադրություն են դարձնում շրջակա միջավայրի մաքրությանը, ուստի բնությանը վնաս հասցնելու համար գործարանները ստիպված են լինում վճարել մեծ տուգանքներ:

Ի տարբերություն ծանր արդյունաբերության ճյուղերի՝ թեթև և սննդի արդյունաբերությունը հիմնականում արտադրում է սպառման առարկաներ, բնակչությանը ապահովում է սննդով և հագուստով:

Թեթև արդյունաբերությունը համալիր ճյուղ է, որի գլխավոր ենթաճյուղերն են՝ տեքստիլի,

կարի, տրիկոտաժի, կոշկեղենի, գորգերի արտադրությունները: Այդ ճյուղն ապահովում է բնակչությանը հագուստով, կոշկեղենով, ամենօրյա օգտագործման կենցաղային իրերով, իսկ ավտոմեքենաշինությանը և այլ ոլորտներին մատակարարում է կաշի, գործվածք և այլ արտադրանք:

Թեթև արդյունաբերությունը թեև հին ճյուղ է, բայց անընդհատ փոփոխության է ենթարկվում ինչպես հումքի և արտադրանքի փոփոխության, այնպես էլ մարդկանց պահանջներին համապատասխան: Նորածնության թելադրանքով անընդհատ նորացվում են արտադրանքի տեսականին, օգտագործվող նյութերն ու սարքավորումները: Դրանց հետևանքով փոխվել է նաև ճյուղի տեղաբաշխման պատկերը: Ներկայումս բացի գյուղատնտեսական հումքից (բամբակ, բուրդ, վուշ, կաշի, մորթի), լայնորեն օգտագործվում են նաև արհեստական և սինթետիկ մանրաթելեր, կաուչուկ և ոչ բնական ծագման այլ նյութեր:

Չնայած արտադրական գործընթացների մեքենայացմանը և ավտոմատացմանը՝ թեթև արդյունաբերությունը դեռևս շատ աշխատատար ճյուղ է, որտեղ հիմնականում զբաղված են կանայք: Այդ պատճառով էլ թեթև արդյունաբերության ձեռնարկությունները հիմնականում տեղաբաշխված են աշխատուժի կենտրոնացման շրջաններում:

Նախկինում թեթև արդյունաբերության գծով առաջատար էին Եվրոպայի բարձր զարգացած երկրները: Այժմ ճյուղն արագորեն զարգանում է նաև զարգացող երկրներում, որտեղ բնակչության, հետևաբար նաև՝ աշխատանքային ռեսուրսների աճը բարձր է, իսկ աշխատուժը՝ էժան: Բացի այդ, նշված երկրներում առկա է թեթև արդյունաբերության հարուստ հումքային բազա՝ ի հաշիվ գյուղատնտեսական բնական հումքի (բամբակ, բնական մետաքս, ջուրթ, բուրդ, կաշի):

Համաշխարհային շուկայում զարգացող երկրների բաժինը թեթև և սննդի արդյունաբերության արտադրանքի գծով ավելի մեծ է, քան մշակող արդյունաբերության այլ ճյուղերի արտադրանքի գծով:

Թեթև արդյունաբերության տեղաբաշխումն ունի համատարած բնույթ: Այն ներկայացված է աշխարհի բոլոր երկրներում:

Բնական հումքից պատրաստվող թելերի ու գործվածքների արտադրությունը գլխավորապես կենտրոնացած է զարգացող երկրներում, հատկապես Չինաստանում, Հնդկաստանում, Բանգլադեշում, Թուրքիայում, Եգիպտոսում, Բրազիլիայում և այլուր: Արհեստական հումքի՝ սինթետիկ մանրաթելերի և դրանցից պատրաստվող գործվածքների արտադրությամբ առաջատար են զարգացած երկրները, հատկապես ԱՄՆ-ը, Ճապոնիան, Մեծ Բրիտանիան, Ֆրանսիան և այլն:

Սննդի արդյունաբերությունը գյուղատնտեսության հետ մեկտեղ ապահովում է բնակչության բազմազան պահանջարկը սննդամթերքի բոլոր տեսակների գծով: Ուստի այն առկա է աշխարհի բոլոր երկրներում, այսինքն սննդի արդյունաբերության տեղաբաշխումն ունի համատարած բնույթ: Տարբեր են միայն տարբեր տարածաշրջաններում արտադրվող պարենի տեսականին և ծավալները, որոնք պայմանավորված են հողակլիմայական պայմաններով, ինչպես նաև պահանջարկի ու սպառման գործոնով:

Սննդի արդյունաբերությունը բաղկացած է բազմաթիվ ենթաճյուղերից ու արտադրություններից, որոնք միմյանցից տարբերվում են տեղաբաշխման սկզբունքներով: Արագ փչացող հումք (կաթ, խաղող, լոլիկ, շաքարի ճակնդեղ, շաքարեղեգ և այլն) մշակող ձեռնարկությունները տեղաբաշխվում են հումքի աղբյուրների մոտ: Միևնույն ժամանակ, դրանցից պատրաստված արտադրանքը (օրինակ՝ պահածո կամ շաքար) հարմար է երկարատև պահպանման և

տրանսպորտային փոխադրման համար: Դա է պատճառը, որ, օրինակ, շաքարի արտադրությունը կենտրոնացած է դրա համար հումք ծառայող շաքարեղեգի և շաքարի ճակնդեղի աճեցման երկրներում (Բրազիլիա, Հնդկաստան, Չինաստան, ԱՄՆ, Ուկրաինա), կարագի արտադրությունը՝ Նոր Զելանդիայում, Ֆինլանդիայում, գինու արտադրությունը՝ Իտալիայում, Ֆրանսիայում և խաղող մշակող այլ երկրներում:

Սննդի արդյունաբերության որոշ ճյուղեր ու արտադրություններ էլ, ընդհակառակը, փոխադրման առումով հարմար հումքից (օրինակ՝ ցորենից) պատրաստում են արտադրանք (հաց, հրուշակեղեն և այլն), որը շուտ փչացող է: Այդպիսի ձեռնարկությունները տեղաբաշխվում են սպառման վայրերում:

Սառնարանային նավերի, երկաթուղային վագոնների, ավտոմեքենաների օգտագործման շնորհիվ շուտ փչացող, բայց նախնական մշակման ենթարկված գյուղատնտեսական հումքը և ձկնամթերքը փոխադրվում են բնակչության մեծ խտություն, հետևապես՝ սննդամթերքի մեծ պահանջարկ ունեցող վայրեր, խոշոր քաղաքներ ու նավահանգիստներ, որտեղ կառուցված սննդի արդյունաբերության ձեռնարկություններում ենթարկվում են վերջնական մշակման, որից հետո ստացված արտադրանքը (օրինակ՝ ձկան պահածոն) հասցվում է սպառողին:

Այժմ լայն տարածում է ստանում խտանյութերից պատրաստի արտադրանքի արտադրությունը: Օրինակ՝ արևադարձային ու այլ երկրներում մրգերից պատրաստված խտանյութերից ՀՀ-ում նույնպես արտադրում են տարբեր ըմպելիքներ, սպիրտից՝ օղի և այլն: